

משך חכמה

פרשת תולדות, פסקא ח - טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

(כו, כח) וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רָאִינוּ פִּי הָיָה ה' עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֱלֹהִים

בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינָךְ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ:

אברהם כרת ברית לפניו, ואבימלך כרב שוב לתוספת חיוב בידי שמים. לכן אמר

'תהי נא אלהי, דהנשבע לקיים לאו, חל חומר בידי שמים.'

(כו, כח) תהי נא אלהי בינותינו בינינו וביןך כו'. הוא² כמו שפסק

הרמב"ם³, דכמו דנשבע אדם לקיים המצוות בקום ועשה לזרוזי

נפשיה, כן נשבע שלא לעשות דבר האסור לעשותו, וזה שחומר

הוא רק בידי שמים. לכן כאן, הלא הוי מושבע ועומד מאברהם

[ח]

(כו, כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הִלְךְ אֵלָיו מִגֵּר וְאַחֲזַת מְרַעְהוּ וּפִיכַל שֵׁר צָבָאוֹ:

מרעהו לשון רועים. שהביא הרועים שהתרועעו עם יצחק, לפייסו

(כו, כו) ואחוזת מרעהו. יתכן¹ כי שב אל יצחק, שרצה לפייסו,

והלך עם הרועים שנתרועע יצחק עמהם, למען פייסוהו.

[ט]

³ מה שכתב המשך חכמה שהרמב"ם סובר שיש מצוה להשבע לקיים לא

תעשה, וכן סובר שזה חומר בידי שמים, שתי ענינים אלו אינם מפורשים

ברמב"ם, אבל הוא משמע מתוך דבריו, כמבואר להלן. וכדי להבין כונת

המשך חכמה יש להאריך קצת, דהנה גרסינן בנדרים (ח, א) "מנין שנשבעין

לקיים את המצוה, שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך. והלא

מושבע ועומד מהר סיני הוא, אלא הא קמ"ל דשרי ליה לאיניש לזרוזי

נפשיה". ופסק הר"ן (שם) דחל לענין כל יחל. והנה הרמב"ם (שבועות ה,

יא) פסק וז"ל "אבל אם נשבע שלא יאכל נבלה וטרפה וכיוצא בהן, בין אכל

בין לא אכל אין כאן חיוב שבועה כלל, לא שבועת ביטוי ולא שבועת שוא"

ע"כ. ובהלכה יב כתב "נשבע שיאכל נבלה וטרפה וכיוצא בהן מאיסורי

תורה, הרי זה לוקה משום שבועת שוא בין אכל בין לא אכל" ע"כ. והנה

הלכות אלו סותרות זו לזו, דמדוע אם נשבע שלא לעבור על לאו לא הוי

שבועת שוא, ואם נשבע שיאכל דבר האסור לוקה משום שבועת שוא, והרי

בשניהם הוא מושבע ועומד מהר סיני, [וראיתי אחרונים שעמדו בזה].

ונראה בכיארור שיטת הרמב"ם, דאם נשבע לבטל המצוה הוא שבועת שוא,

שנשבע ללא כל תועלת, אבל נשבע לקיים ולא לעבור הלאו, הרי נשבע

לתועלת, שנשבע לזרוז את נפשו לקיימה. וכן כתב המשך חכמה באור שמח

על הרמב"ם וז"ל "ני"ב תוספתא פרק ב' (ה"ב) שלא נדר אלא לזרוז

הראשונות". הנה מבואר ברמב"ם שיש מצוה להשבע לקיים לא תעשה.

ונשאר לברר מנין שסובר הרמב"ם שיש חומר בידי שמים. והנה מצאנו

לרמב"ם שסובר, שהנשבע לזרוזי נפשיה חלה השבועה וצריכה היתר,

כמבואר בבית יוסף ביורה דעה (רלט, א), וכן הביאו המחבר שם וז"ל

"ומדברי הרמב"ם נראה דשבועות זירוזין אסורות", ומפרש הש"ך (ס"ק י)

דצריך התרה. הנה מצאנו ברמב"ם, שאף על פי שלא חלה השבועה, אבל

צריך היתר והוא חומר בידי שמים.

לפיכך בנשבע לבטל המצוה שמושבע ועומד הרי שבועתו היא ללא

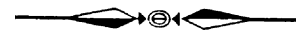
תועלת, לכן חייב משום שבועת שוא, אבל בנשבע שלא לעבור על לא

¹ [ח] מפרשי התורה נדחקו לפרש, מה פירוש המילים "מאחוזת מרעהו",

ומפרש המשך חכמה פירוש חדש, דמרעהו פירושו מלשון רועים, כלומר

קבוצה – אחוזה. מרעהו – מהרועים שלו. והיינו הרועים שיצחק היה

מתרועע עמהם, כדי שהם פייסוהו.

² [ט] תוכן דבריו דבא ליישב: א. מהו אריכות הלשון בפסוק "תהי נא אלהי

בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינָךְ", והרי מספיק לכתוב "וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ". ב. הרי

כבר כרת אברהם ברית עם אבימלך, והברית היה על בניו ובניו וכיוצא כמפורש

שם (כא, כב-כז), "וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכַל שֵׁר צָבָאוֹ אֶל

אֲבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ כָּל אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: (כג) וְעַתָּה הֲשַׁבְּעָה לִּי

בְּאֱלֹהִים הַזֶּה אִם תִּשְׁקַר לִי וּלְגִינִי וּלְגִינְךָ כִּי פָסַד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה

עִמָּדִי וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גִּרְתָּה בָּהּ: (כד) וַיֹּאמֶר אֲבְרָהָם אֲנֹכִי אֲשַׁבֵּעַ: (כה)

וְהוֹכַח אֲבְרָהָם אֶת אֲבִימֶלֶךְ עַל אֲדוֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ:

(כו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם אַתָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִּי

וְגַם אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִתי הַיּוֹם: (כז) וַיִּקַּח אֲבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאֲבִימֶלֶךְ

וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית". הנה מפורש שכבר כרת ברית, ומהי הברית הזו שכרת

שוב אבימלך עם אברהם.

ומבאר על פי שיטת הרמב"ם, שהנשבע לקיים מצות לא תעשה, אף על פי

שלא חלה השבועה לענין חיוב קרבן או מלקות, כיון שהוא מושבע ועומד

מהר סיני, מכל מקום חלה השבועה לענין דין שמים, כפי שיבואר להלן.

ועל פי זה מבואר הכל היטב, דאבימלך בא להשבע על הברית שכבר כרת

אברהם לזרוזי נפשיה לקיים הברית, שאף על פי שלא חלה לענין מלקות,

אבל היא חלה לענין איסור, ולכן האריך בלשונו ואמר "תהי נא אלהי

בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינָךְ", כלומר אין הברית לענין חיוב מלקות ואיסורים, אבל

היא לענין חומר דין שמים, ולכן נקט לשון אלה שהיא קללה, לענין חומר

הדין בידי שמים בלבד.

משך חכמה

פרשת תולדות, פסקא ח - טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הַזָּה:

בכשרת אברהם ברית וקראה באר שבע על שם השבועה הופסק שם זה כשהפר אבימלך הברית וחזר יצחק וקראה באר שבע ולא היה הפסקה בברית עד היום הזה. (כו, לג) ויקרא אותה שבעה, על כן שם העיר באר שבע עד היום הזה. הכוונה⁵, שבפרשת וירא, כשנשבע אבימלך ואברהם וכתרו שניהם ברית, קרא למקום באר שבע (כא, לא). אבל אחר כך כשגירשו את יצחק, הופר הברית בין שניהם, ובטלה השבועה שנשבעו, שכיון שאבימלך הפר בריתו, תו אין בני אברהם בכלל השבועה. אבל כי באו ליצחק ועשו עמו שלום ונשבעו זה לזה, שוב נתקיים השבועה ונקרא שנית שם המקום באר שבע עד היום הזה. וזה שאמר על כן שם העיר באר שבע עד היום הזה, ונכון.

[יב]

(כז, כה) ויאמר הגֹּשֶׁה לִי וְאֶכְלָה מִצֵּיד בְּנֵי לְמַעַן תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי וַיִּגֹּשׁ לֹא וַיֵּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יֵין וַיִּשְׁתְּ:

מרכא כופלה במילה יין. ע"פ סוד, ללמד שגם למד תורה שנמשלה ליין, ועל פי

פשוט, ששתה בשני פעמים

(כז, כה) ויבא לו יין. מרכא כפולה, יעוינו⁶ זוהר הקדוש פרשת

שְׁנֵיהֶם" ומדוע קרא יצחק שוב למקום באר שבע. ב. מדוע לעיל לא כתוב שעל כן נקרא המקום באר שבע עד היום הזה וביצחק כתוב שעד היום הזה נקרא באר שבע

ומחדש דהנה השם באר שבע הוא על שם השבועה כמפורש בקרא והיינו ההתחייבות של בני אברהם לברית עם אלימלך וכשהפר אבימלך ברית שכראת עמו אברהם כבר בטלה השבועה ולא היו בני אברהם בכלל השבועה שהרי אבימלך הפר הברית לפיכך כבר לא קראו למקום באר שבע כי בטלה השבועה אבל כשחזר אלימלך וחידש ברית חזר יצחק וקרא למקום באר שבע על שם השבועה ולכן מפורש בכתוב שנקראת עד היום הזה שלא הופסקה הברית ולא כמו הפעם הראשונה שנקראת באר שבע והופסק שמה להיות באר שבע.

⁶ [יב] תוכן דבריו לפרש מדוע כתוב מרכא כפולה. ומפרש על פי סוד, דאיתא בזוהר פרשת בלק [דף קפט, עמוד א] וז"ל: "אמר ההוא ינוקא, הכא אתכליל עילא ותתא, ועל דא ארחיק מלה ומשיך לה במשיכו דתרי תנועי

שהשביעו לו ולנינו ולנכדו (בראשית כא, כג), ואין שבועה חלה על שבועה, רק חומרו בידי שמים, לכן אמר לשון אלה, ודו"ק.

[י]

(כו, כט) אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה פֶּאֶשֶׁר לֹא נִגְעֶנּוּךָ וְכֹאֲשֶׁר עֲשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתְּהָ עִתָּה בְּרוּךְ ה' :

בתחלה חשדוהו שהתעשר משלהם ואמרו עצמת ממנו ולאח"כ ראו שה' עמו לכן

עכשיו – עתה ברוך ה' מברכת ה' התעשרת ולא ממנו

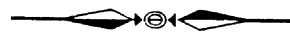
(כו, כט) אתה עתה ברוך ה'. פירוש⁴, שכאשר היית עמנו אמרנו כי עצמת ממנו (לעיל פסוק טז), היינו שלקחת שלנו ומאתנו נתעשרת, אבל כעת רואים אנחנו שאתה בעצמך ברוך ה', ומהשגחתו יתברך באה אליך ההצלחה והברכה הנפרצה מגבולי הטבע.

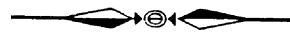
[יא]

(כו, לג) וַיִּקְרָא אֶתְּהָ שְׁבַעָה עַל פֶּן שֵׁם הָעִיר בְּאֵר שְׁבַע עַד הַיּוֹם

תעשה, היא שבועה לתועלת, שנשבע לזרוזי נפשיה, וחלה השבועה לענין איסור, אפילו שכוונתו רק לזרוזי, ולכן אין זה שבועת שוא. והמשך חכמה נתכון לדברי הרמב"ם הללו שיש מצוה לזרוז עצמו לקיים לא תעשה, וכן למה שכתב המחבר ששבועות זרוזין אסורות. זה הנראה בכונת המשך חכמה.

⁴ [י] מפרש, מהו הלשון "אתה עתה ברוך ה'", דמשמע שלפני כן לא היה ברוך ה'. ועוד, מדוע לפני כן גירשוהו, ועכשיו באו לפייסו. ומבאר, שכשהיה יצחק אצל אבימלך, וראה אבימלך שנתעשר מאוד, אמרו שמהם לקח את הכסף ונתעשרת ממנו, אבל כאשר ראו שהוא ברוך ה', אם כן מהשגחתו יתברך הגיע לו ההצלחה הגדולה שלא בדרך הטבע, לכן עכשיו עתה אתה ברוך ה'.

⁵ [יא] תוכן דבריו ליישב: א. הרי כבר קרא אברהם שם המקום באר שבע כדכתיב לעיל (כא, לא) "על פן קרא למקום ההוא בְּאֵר שְׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבַּעוּ

משך חכמה

פרשת תולדות, פסקא ח - טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הביא לו נגד קרבנות, וזה בשר ולחם. וגדולה מזו אמרו רז"ל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים (כתובות קה, ב), הממלא גרונו של תלמידי חכמים כאילו הקריב נסכים (יומא עא, א) וכו', כל שכן האבות הקדושים. לכן בשר ולחם קרב בבמה קטנה, כמו דאמרו אין תרומת לחמי תודה בבמה, אבל לחמים איכא [יעויין זבחים קיט, ב]. וכן נסכים, אף על גב דאין קרבים בפני עצמם אבל עם הזבח באים, וכדברי רבי עקיבא. לכן רק בהריחו ריח בגדיו שזה נגד קטורת, שאין קטורת בבמה קטנה, לכן אמר ראה ריח בני כריח השדה כו' זה בית המקדש שקראו יצחק שדה (פסחים פח, א). וכן דריש במדרש רבה [ס"ה, כג] על בית המקדש שראה אותו, והבן.

[יד]

בנפשו כי אחר האכילה היתה מתענגת ושמחה ויחול עליה רוח הקודש, כענין ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מ"ב ג טו) "עכ"ל.

ולכן הביא לו קרבנות כי הוא מרכבה לה, והיינו בשר לחם ויין כנגד זבחים לחמי תודה ונסכים. "וגדולה מזו אמרו רז"ל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים (כתובות קה, ב), הממלא גרונו של תלמידי חכמים כאילו הקריב נסכים (יומא עא, א) וכו', כל שכן האבות הקדושים".

והנה קרבנות יש בבמה קטנה. וכן לחמי תודה (זבחים קיט, ב) [אבל מנחות אין בבמה (זבחים קיב, ב)], ונסכים לפי רבי עקיבא (זבחים קיא, א). לכן כשהביא לו דברים הקרבים בבמה קטנה, לא אמר לו שהוא כמקום המקדש, אבל כשהריח את ריח בגדיו שהיה זה נגד הקטורת, ואין קטורת בבמה, לכן אז אמר שמריח ריח בית המקדש. ויצחק קרא לבית המקדש שדה (פסחים פח, א). וכן מבואר בבראשית רבה (תולדות סה, כג) שראה בית המקדש בשעה זו. וז"ל המדרש "מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא בית המקדש בנוי וחרב ובנוי. ראה ריח בני, הרי בנוי, היינו מה דאת אמר (במדבר כח, ב) ריח ניחוחי תשמרו. כריח שדה, הרי חרב, כמה דאת אמר (מיכה ג, יב) ציון שדה תחרש. אשר ברכו ה', בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, כענין שנאמר (תהלים קלג, ג) כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם" ע"כ. ובוה מיושב כל הדקדוקים.

בלק דף קמט בשם הינוקא. ופשוט, דהשונה כוסו בבת אחת הרי זה גרגון, שניים, דרך ארץ (פסחים פו, ב). לכן הפסיק, והוא הביא לו הכוס שתי פעמים, ששתי פעמים, ופשוט.

[יג]

(כז, כז) וַיִּשָּׂק לֹא וַיִּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרַכְהוּ וַיֹּאמְרוּ רְאֵה רִיחַ בְּנֵי כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכּוֹ ה':

"ריח שדה" הוא בית המקדש, שקראו יצחק שדה. ודוקא כשהריח קטורת שאין בבמה, אבל ולא כשאכל בשר לחם ויין שיש בבמה קטנה.

(כז, כז) וירח את ריח בגדיו. המתבונן יראה כי הדברים שהביא ליצחק, לשמח נפשו ולהיותו מוכן לנבואה ומעון לשפע האלוקי, כמו שאמרו (בראשית רבה, לך לך מז, ו. וישלח פב, ו) האבות הן הן המרכבה, ויעויין רמב"ן (בראשית כה, לד ד"ה ויבז). בזה

והיינו לו, ליה לתתא ליה לעילא (בתרין סטרין אחיד) חנוך מטטרון אמר ויבא לו יין דארמי מיא בההוא יין ואי לאו דארמי ביה מים לא יכיל למסבל ושפיר אמר חנוך מטטרון ובגין כך אמשיך לו בתרי טעמי דהא בתרין סטרין אחיד וההוא יין אזיל מדרגא לדרגא וכלהו טעמין ביה עד דיוסף צדיקא טעים ליה דאיהו דוד נאמן" ע"כ.

ואחרי כן מפרש בדרך הפשט, שכתוב מרכא כפולה ללמד שהפסיק בשתיה, ושתה בשני פעמים, דדרך ארץ שלא לשתות בבת אחת. דתניא (פסחים פו, ב) "תניא השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגון, שנים דרך ארץ, שלשה מגסי הרוח".

⁷ [יג] תוכן דבריו, דהנה יצחק ביקש מעשיו שיביא לו ציד, ויעשה לו מטעמים. ויעקב הביא לו גם לחם ויין, וצריך טעם לזה. ובעיקר בא ליישב: א. מה נתכון יצחק בדבריו שאמר 'רְאֵה רִיחַ בְּנֵי כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכּוֹ ה'". ב. מדוע אמר זה דוקא על הריח, ולא כשהביא לו המטעמים. ג. מהו לשון שדה.

ומבאר על פי דברי חז"ל בבראשית רבה (וישלח פב, ו) "ויעל מעליו אלהים, אמר ר"ל האבות הן הן המרכבה שנא' (בראשית יז) ויעל אלהים מעל אברהם ויעל מעליו אלהים (בראשית כח) "ע"כ. ועל ידי המטעמים יושפע בשפע אלוקי ויהיה מרכבה לשכינה. וכן כתב הרמב"ן לעיל (בראשית כה, לד) וז"ל: "ומה שאמר לברך אותו אחר עשות לו המטעמים כו' שהיה יודע

משך חכמה

פרשת תולדות, פסקא ח - טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שאמר, ראה, תוכל לראות, ולא יכהו עיניך מאותו רשע, כי ריח בני [הוא יעקב], כריח השדה אשר ברכו ה'. וזה שקרא הרוח הקודש בני ליעקב, כמו שכתוב (שמות ד, כב) בני בכורי ישראל. או שאמר, ראה, פירוש, תוכל לראותו שהוא יעקב ולא תקללנו, כי ריח בני כריח השדה כו' והכל הולך אל סגנון אחד⁹.

[טו]

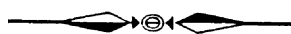
כז, כט) עֲבָדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֲמִים הַזֶּה גְבִיר לְאֲחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ בְּנֵי אִמְךָ אֲרִיךְ אַרְוֵךְ וּמִבְרַכֶּיךָ בְּרוּךְ:

והיבה, ובא לומר שהוא צדיק, ונקרא בני חביבי, לכן לא תכהו עיניך מחמת רשעו כמו של עשיר]

עוד מפרש המשך חכמה, שרוח הקודש אומרת ליצחק, ראה שהוא יעקב, פירוש, כיון שכתוב בפרשה שיצחק לא רצה לברך את יעקב שחשש שהוא יעקב, אבל הסכים לברכו מפני שמשש ידיו והרגיש שהם ידי עשיר, אבל אם היה רואה שהוא יעקב לא היה מברכו, ועל זה אומרת לו רוח הקודש, אל תברך אותו מפני שאינך רואהו ואתה חושב שהוא עשיר, לא, ראה, תראה שהוא יעקב ולא עשיר, ואף על פי כן תברך אותו, כיון שהוא בני בכורי ישראל, וריחו כריח אשר ברכו ה'.

והנה בשני הפירושים שפירש המשך חכמה, רוח הקודש אומרת ליצחק שיברכו בידעיה שהוא יעקב ולא בטעות שהוא עשיר, ובשני הפירושים רוח הקודש אומרת ליצחק שיברך את יעקב כי הוא ראוי לברכה, שלא תכהו עיניו מחמתו, והוא הראוי לברכה ה', ולא עשיר. והם משלימים זה את זה, והכל הולך בסגנון אחד.

⁹ תמצית דבריו: על פי מדרש חז"ל והזהר הקדוש, כך פירוש הכתוב, רוח הקודש אמרה מתוך גרנו של יצחק, ליצחק בלשון נוכח, ראה יצחק, תוכל לראות בעיניך שהוא יעקב, ואף על פי כן תברכו, כיון שהוא ראוי לברכה יותר מעשיר, שלא יכהו עיניך ממנו כמעשן של נשות עשיר, ומרשעותו של עשיר, כי ריח של יעקב הוא ריח טוב, ואינו מעלה חלילה עשן של עבודה זרה, אלא ריחו כריח השדה אשר ברכו ה', והוא צדיק שנקרא בני בכורי ישראל, אשר ברכו ה'.

כז) וַיִּגַּשׁ וַיִּשָּׁק לוֹ וַיִּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רִיחַ בְּנֵי פְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ ה':

מהו לשון ראייה על ריח, ומהו לשון נוכח "ראה".

כז, כז) ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה'. יפלא⁸, היאך יוחס על ריח, ראייה. ועוד, מה ראה בלשון נוכח. והענין יובן על פי שני הקדמות. מדרש (רבה, סה, י), ותכהו עיניו מראות (כז, א), ברעתו של רשע. מראות בעשן של אלו [רש"י] (תנחומא, ח). זוהר הקדוש (קמב, ב) ויאמר ראה, מילה סתום הוא, אית דאמרי שכינתא הוא, ואית דאמרי יצחק. ושניהם אמת. כי רוח הקודש מדבר בפיו, בשמא דקודשא בריך הוא. וזה

⁸ [יד] תוכן דבריו, בא ליישב - כפי שמפרש המשך חכמה - א. מהו לשון ראייה על ריח. ב. ומהו לשון נוכח. הרי יצחק מברך את יעקב, והיה לו לומר 'ראיתי ראה בני', או 'ריח בני נראה', אבל לשון ראה, משמע, שמישהו אחר אומר ליצחק, ראה, והוא פלא.

ומפרש על פי המדרש רבה (סה, י) שמפרש את הפסוק ותכהו עיניו מראות, ברעתו של עשיר הרשע, וברש"י (שם) פירש מחמת עשן עבודה זרה של נשיו (ומקורו בתנחומא ח). למדנו שסיבת ותכהו עיניו, הוא מחמת עשיר הרשע. או של רעתו, או מחמת עשן עבודה זרה של נשיו.

עוד למדנו בזוהר הקדוש (קמב, ב) ב' פירושים מי אמר את המילה 'ראה' שהיא נראית כסתומה. יש אומרים שרוח הקודש אמרה ליצחק ראה, ויש אומרים שיצחק אמר ראה. ודברי היש אומרים שיצחק אמרו צריך ביאור, למי אמר בלשון נוכח ראה. וגם היש אומרים שרוח הקודש אמרה צריך ביאור, שלא כתוב שנגלה אליו ה'. ומבאר המשך חכמה, ששני הפירושים בזוהר הם פירוש אחד, שבאמת לא היה גילוי של ה' ליצחק, אלא שרוח הקודש היתה מדברת מתוך גרונו של יצחק, ואומרת "ראה". נמצינו למדים שראה, אמרה רוח הקודש מתוך גרנו של יצחק, ליצחק.

ועל פי זה, כך פירוש הכתוב, אמרה רוח הקודש מתוך גרנו של יצחק ליצחק בלשון נוכח, ראה יצחק, תוכל לראות בעיניך, כיון שלא יכהו עיניך מעשן של נשות עשיר, כי ריח של יעקב הוא ריח טוב, ואינו מעלה חלילה עשן של עבודה זרה, אלא ריחו כריח השדה אשר ברכו ה'. ולא תכהו עיניך מראות ברעה של בנך עשיר, כיון שבנך יעקב אינו רשע, להפך, הוא בני בכורי ישראל, אשר ברכו ה'. [לכן הוזקק המשך חכמה לשני המדרשים, כיון שבפסוק מרומז שני הענינים של סיבת הראייה: א. שליעקב ריח טוב, והוא נגד נשיו של עשיר שהריחו בעבודה זרה, ב. לשון "בני", הוא לשון אהבה

משך חכמה

פרשת תולדות, פסקא ח - טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מדוע כתוב וישתחו חסר וא"ו

(כז, כט) יעבדוך עמים וישתחו לך לאמים. כתיב¹⁰ חסר וא"ו, לרמז שש אומות חסרים, אשר לא תחיה כל נשמה (דברים, כ,

טז), וגרגשי פנה לאפריקי (ירושלמי שביעית ו, א. ויקרא רבה מצורע יז, ו). ועיין תוספות גיטין מו, א (ד"ה כיון), יעויין שם¹¹. והא¹² דכתיב במקץ (בראשית מג, כח) ויקדו וישתחו חסר, כי קאי

¹⁰ [טו] הקדמה: כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצות לא תעשה מט) וז"ל:

"והמצוה המ"ט, היא שהזהירנו שלא להחיות איש משבעה עממין, כדי שלא יפסידו בני אדם ויסיתום לעבודה זרה. והוא אמרו יתעלה, לא תחיה כל נשמה (דברים כ, טז). והריגתם מצות עשה, כמו שביארנו במצות עשה במצות קפ"ז. ומי שעבר ולא הרג מהם מי שהיה איפשר לו להרגו, עבר על מצות לא תעשה" עכ"ל. והנה בפרשת שופטים מונה הכתוב ששה אומות כדכתיב "רק מערי העמים האלה אשר ה' אלוקיך נתן לך נחלה לא תחיה כל נשמה: כי תהרסם תהרסם החתי והאמרי והכנעני והפרזי החוי והיבוסים פאשר צנף ה' אלוקיך" ע"כ. אבל בפרשת ואתחנן מונה הכתוב שבעה עממין, כדכתיב (דברים ז, א-ג) "כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרנזשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסים שבעה גוים רבים וצצומים מן: ונתנם ה' אלוקיך לפניך והפיתם תהרסם אתם לא תכרת להם קרית ולא תחנם" ע"כ. הנה הגרגשי לא נזכר בפרשת שופטים, אלא בפרשת ואתחנן.

ואמרו בירושלמי (שביעית ו, א) "אמר רבי שמואל שלש פרסטיניות שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ, מי שהוא רוצה להפנות יפנה, להשלים ישלים, לעשות מלחמה יעשה, גרגשי פינה והאמין לו להקב"ה והלך לו לאפריקי" ע"כ, וכן הוא בדברים רבה (ה, יד). לכן לא נזכר הגרגשי בפרשת שופטים כי הלך לאפריקי.

ועכשיו נבוא לבאר תוכן דבריו, [ראוי לציין שברי המשך חכמה מחולקים לשנים, ולהלן הוא ענין אחר לגמרי באותו ענין, וכתבתי להלן תוכן דבריו השניים], דבא ליישב את הכתוב מדוע כתוב "השתחו" חסר וא"ו, ולא מלא "השתחו" ומפרש שרמזה תורה, שחסר מהאומות שישתחו לישראל ששה אומות, והם שנצטוו ישראל להשמיד ולא לחיות כל נשמה. ואף על פי שבעה אומות נצטוו להשמיד, מכל מקום, כיון שהגרגשי פנה לאפריקה, ולא השמידו, גם הוא ישתחו לבני ישראל, לכן חסר וא"ו מאומות. זה קיצור תוכן דבריו, ויש בדבריו עוד דברים שיתבאר להלן.

¹¹ רצונו לומר, דהנה רש"י בדברים (כ, י) פירש שבעת העמים שעליהם נאמר לא תחיה כל נשמה אין לפתוח להם לשלום אלא יש להרגם, אבל שאר העמים הרחוקים מותר לפתוח להם בשלום ולקחת מהם מס, ורק אם לא ישלימו מצוה להרגם. אבל התוס' בגיטין (מו, א ד"ה כיון) כתבו, שאפילו

בשבעה עממין מותר להשלים עמהם.

והנה הא דכתב המשך חכמה שיחסר ששה אומות ולא שביעי הוא הגרגשי, כיון שיהושע פתח לו לשלום, לכאורה אינו כפירוש התוס' ולא כפירוש רש"י. דלתוס', אפילו האומות שעליהם נאמר לא תחיה כל נשמה יכולים להשלים ולהשתחות לבני ישראל, ולפירוש רש"י איך הלך הגרגשי. והרמב"ן (שם) הביא את דברי הירושלמי ראייה לשיטת התוס' שיכולים לפתוח לשלם אף לשבעה אומות. אבל באמת דברי המשך חכמה דוקא לשיטת תוס', דלפירוש רש"י מדוע פנה יהושע לגרגשי. ומכל מקום חסר וא"ו, לרמז ששה אומות לא ישתחו ויהרגו, שאף על פי שיכולים לעשות שלום, מכל מקום ברוח הקודש אמר יצחק אבינו שיחסר ששה אומות, אף על פי שבאמת היו יכולים כולם להשלים.

[ומה שדקדק המשך חכמה וכתב לעיין בדברי התוס', יש בזה אריכות דברים, וכיון שאין זה תכלית החיבור, אכתוב בקצרה למי שיעיין במקור הדברים. ובכן בתחלה כתבו התוס' שאין לקרוא לשלם לשבעה אומות רק לפני שנכנסו לארץ, אבל לאחר שנכנסו לארץ אסור, והביאו שתי ראיות לזה. לאחר מכן חזרו בהם התוס' והכריחו שאפילו לאחר שנכנסו לארץ היה מותר לפתוח לשלום לכל השבעה אומות, ולא כתבו התוס' איך יתמצו את שתי הראיות מהם למדו שהיה אסור לפתוח לשלום לאחר שנכנסו. והמהרש"א תירץ רק על הראיה השניה. ודבריו לא זכיתי להבין, הרי מפורש בכתוב שנצטוו להשלים. אבל המהר"ם מתרץ בדרך פשוטה יותר. ולא מצאתי מי שתירץ הראיה הראשונה. ומצאתי בס"ד בספר מעדני מלך על גיטין מהגאון רבי אריה לייב עטטלינגר זצ"ל אחיו של הערוך לנר שעמד בזה (שם) ותירץ שני תירוצים. הראשון לא זכיתי להבין דבודאי לא לחינם כתוב "לפני שנכנסו". והשני, יש לזה ראייה מדברי המדרש רבה (דברים שופטים ה, יד), שבכל מקום שנכנסו היה יהושע שולח שליח, ומשמע באמת דהינו כל הארץ כולה. ועוד האריכו בדברי התוס' מפרשי הש"ס, ולזה נתכוון לעיין בדבריהם]

¹² תוכן דבריו, על פי מה שיישב כאן מדוע חסר וא"ו בהשתחו, מיישב עוד מקום בתורה שכתוב כתיב חסר והשתחו, ועל פי זה יישב עוד כמה דברים נפלאים ממש. דהנה, בפרשת מקץ (בראשית פרק מג, כו-כט) כתוב "ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את המנחה אשר פקדם הביתה וישתחו לו ארצה:

משך חכמה

פרשת תולדות, פסקא ח - טו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

השתחוּו לאפיו ארצה. וזה שאמר יעקב (בראשית לז, י) הבוא נבא כו' להשתחוּו לך ארצה, כי רק באחיו כתיב שהשתחוּו ארצה, ודו"ק¹³.

על בנימין שהשתחוּו, דקודם השתחוּו אחיו ארצה, ואחרי זה בנימין. לכן (שם, כט) וישא עיניו וירא את בנימין. ולפי זה בנימין, ויעקב שהשתחוּו על ראש המטה (בראשית מז, לא), לא

כתוב "וישתחוּו ישראֵל על ראש המטה". ועל פי זה מיושב עוד תמיה גדולה, דבחלום של יוסף אמר לו אביו (בראשית לז, י) "מה החלום הזה אשר חלמתי הבוא נבוא אני ואמך ואחייך להשתחוּו לך ארצה". ויש לדקדק: א. מדוע אמר יעקב "ארצה". ב. הרי באמת אביו ואחיו השתחוּו לו. [ואף על פי שאמו לא השתחוּוה, מכל מקום אביו ואחיו השתחוּו, ורוב החלום התקיים]. ולפי המבואר מתיישב היטב, דבנימין ויעקב לא השתחוּו ליוסף ארצה, לכן דקדק יעקב ואמר "ארצה", וזה לא התקיים לא באביו, ולא באחיו מאמו.

¹³ תמצית דבריו: כיון שהרג יהושע האומות שנצטוו לא תחיה כל נשמה, חסרו מהאומות ששה, לכן חסר וא"ו, לרמז, שששה אומות לא ישתחוּו. ואף על פי שעל שבעה אומות נאמר לא תחיה כל נשמה, הגרגשי עשה שלום עמהם, ופנה מעצמו לאפריקה. ועל פי דרכו מאריך ליישב עוד מקומות.

וישאל להם לשלום ויאמר השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי: ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחוּו וישתחוּו: וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אליהם יחנך בני". והנה בפסוק כח, כתוב חסר, וישתחוּו, ומבאר המשך חכמה, דהחסר בא לרמז שלא התשחוּו כל האחים, רק בנימין לבדו, לכן כתוב חסר. ועל פי זה מבאר כל הענין, דהנה יש לדקדק, מדוע רק לאחר שהשתחוּו בפעם השניה ראה את בנימין, אלא שבתחלה האחים ללא בנימין התשחוּו ארצה, כי הם שהביאו את המנחה, אבל בנימין שלא הביא את המנחה, כי הם ביקשו מיעקב לתת בידם את בנימין, ונתן להם מנחה ליוסף (לעיל מג, יא), ורק הם שהביאו את המנחה במצוות אביהם ולא בנימין, לכן הם לבדם השתחוּו ליוסף ארצה, ולא ראה אז את בנימין, ולאחר מכן בנימין לבדו השתחוּו לו, לכן חסר וא"ו.

והנה בבנימין לא כתוב "ארצה", מוכח, שהוא לא השתחוּוה לו אפים ארצה, רק קד לפניו, [אולי מפני שלא הביא את המנחה, ומפני כבוד יוסף בלבד לא היה צריך להשתחוּו ארצה, אבל הם שהביאו מנחה, השתחוּו ארצה], וכן יעקב לא כתוב כתוב שהשתחוּו ליוסף ארצה להלן (בראשית לז, י), אלא